

Herbert A. Gibbons: ERMENİSTAN'DAKİ SON KATLIAMLAR

Posted on 12/11/2014

HERBERT ADAMS GIBBONS (1884-1934) Amerikalı hukukçu, uluslararası ilişkiler uzmanı ve felsefe doktoru. 1908 - 1913 yıllarında "New York Herald" Gazetesi muhabiri olarak Türkiye 'de bulunmuş, ayrıca Tarsus Amerikan Kolejinde öğretmenli yapmıştı. Ermeni katliamlarının görgü tanığıdır. 1916'da "Yakın Çağ Tarihinin En Kara Sayfası: Ermenistan Olayları; Belgeler ve Sorumluluk" başlıklı kitabını New York'ta yayınlamıştır. O, bu kitabında Türk hükümetinin Ermenileri yeryüzünden silme girişiminde amaçladığı hedefleri tüm açıklığıyla ortaya dökmektedir. Kitap 1917'de Ermenice ve Rusçaya, sonra da Fransızcaya çevrilmiştir.

1921 'de Gibbons Fransa 'nın Kilikya 'da izlemiş olduğu Türk yanlısı politikayı şiddetle eleştirmiştir. Kendisi aynı zamanda "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu ", 'Avrupa'nın Yeni Haritası" araştırmalarını da kaleme almış bulunmaktadır. Onun "Yakınçağ Tarihinin En Kara Sayfası "Kitabından ("Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni Soykırımı", Yerevan, "Hayastan" yay., s. 530-538) bir bölüm sunuyoruz. Kitabın 1917'de yayınlanan Rusça tercümesinin ilk kısmını da sunmakta olduğumuz bölüme eklediğimizi ayrıca belirtelim.

ERMENİSTAN'DAKİ SON KATLIAMLAR

1908'den 1913'e kadar ben Türkiye'nin Avrupa ve Asya topraklarını dolaşma, Osmanlı memleketinin kaderini etkileyen ünlü şahsiyetlerle tanışma, beş yıl boyunca insanlara çağdaşlaşma ümitleri aşılayan tarihi gelişmelere tanık olma gibi istisnai bir fırsat yakalamıştım...

Yeni iktidarın onuruna İzmir’de, Konstantinopol’de, Beyrut’ta düzenlenen coşkulu törenlere bizzat katılarak, Hıristiyanlarla Müslüman unsurlar arasında gözlenen dayanışmayı şahsen müşahede ettim.

Hıristiyan ve Müslüman din adamları birbirlerini selamlamakta ve bir bayram havası içinde sokaları aynı faytonla birlikte dolaşmaktaydı.

Türkiye’ye gider gitmez ben Ermeni ahaliyi yakından tanıyabilmiş, onların Jön Türklere ve yeni iktidara olan tutumunu öğrenmeyi başarmıştım. Ermenilerin coşkulu bağlılıklarına Kilikya ve Kuzey Suriye’deki 30 bin sivil ahalinin katliyle nasıl bir karşılık verildiğini 1909’un Nisanında ben kendi gözlerimle Adana’da gördüm. Ben onların ruh halini katliam öncesinden izlemekteydim, masum kanlan gözümün önünde akıtıldı, kan akışı dindikten sonra da ben farklı yörelerde yine kendileriyle birlikte olma fırsatı yakaladım.

Bu gibi konularda “bilgi sahibi olmadığım” veya “bilmediğim konularda dışarıdan fikir yürütemeyeceğini” gibi ithamlardan kaçınmak için, ben bilinçli olarak kendi adıma ön plana çıkarmamaya gayret ediyorum. Ayrıca, şahsi deneyimlerim bende, Türkler ve dostlarının Ermeni Meselesinden bahsederken, sürekli gerçekleri inkar etmek için bilgisizlik ve konuya malik olmama türünden gerekçelerin ardına saklandıkları kanaati uyandırmıştı. Bundan dolayı da kitabımda sunulan tüm verilerin sadece gerçeği yansıttığını, bu verilerle ilgili olarak ifade ettiğim fikirlerin yıllar süren gözlemlerimin ürünü ve araştırmalarımın sonucu olduğunu, bundan kimsenin şüphe etmemesi gerektiğini açıklamayı bir borç bilmekteyim.

1915’in Nisanında Osmanlı hükümeti Ermeni halkının topyekun imhasına ilişkin itinayla hazırladığı planı tüm Türkiye sathında yürürlüğe koydu. Altı ay zarfında bir milyon Ermeni katledildi. Bu katliam, katledilenlerin sayısı ve imha yöntemleri bakımından Yakınçağ tarihinde daha önce eşine rastlanmayan bir ilkti.

1914’ün son baharında Osmanlı hükümeti, seferberlik ilan ederek, Müslümanlarla birlikte

Hıristiyanları da silah altına almaya başladı. Altı ay boyunca Ermeniler Türkiye'nin her yerinde askere çağırılmaktaydı. Bedel ödeyenler muaf tutuluyordu. Ancak birkaç hafta sonra bedelli askerlik kanunu dikkate alınmayıp, bedel ödeyenleri de çağırmaya başladılar. Kostantinopol'e yakın yörelerde oturan Ermeniler, özellikle de gençler, Balkan savaşında olduğu gibi, hareket ordularına tayin edilmekteydi. İleri yaşta olanlarla ücra kazalarda ikamet edenler ise istihkam, demiryolu ve karayolu inşasında çalıştırılmaktaydı...

Nisan 1915'te Kostantinopol'den Küçük Asya'daki mahalli idari makamlara, eldeki bütün imkanlarla, Ermenilerin muhtemel isyanının "önceden" bastırılması ve bastırmaya yönelik gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin yazılı emir gönderildi. Bu emirde Ermenilerin İmparatorluğun güvenliği açısından tehdit oluşturdukları, dolayısıyla devleti tehlikelerden korumak için iç düşmanı etkisiz hale getirecek sıkı tedbirlerin harfi harfine uygulanmasının gereği vurgulamaktaydı.

Bazı idareciler cevaben Ermenilerin tavrında şüpheye mahal verecek bir şey görmediklerini bildirerek, hükümete genç ve dinç kesimin silah altına alınmış olmasından dolayı Ermenilerin her hangi bir tehdit oluşturamayacaklarını hatırlatmıştı. Demek ki, bazı Türkler vicdan ve merhamet duygularını henüz tamamıyla kaybetmemişti. Ancak bu tür itirazlar kısa bir süre sonra kesildi, mahalli idarecilerin büyük bir kısmı Kostantinopol'ün isteklerini şevkle yerine getirmeye koyuldular. Böylece, Ermeni kıyımı yeni bir döneme girmiş oldu.

Başlangıçta talimatların mümkün olduğu kadar sorunsuz yerine getirilmesi için, hala köy ve şehirlerde kalmış Ermeni erkek nüfus önceden özenle belirlenen uygun yerlere, özellikle de şehir dışına çağırılmakta, çağırılanlar ise, kaçmamalar için, zabıta tarafından itinayla denetlenmekteydi. Bu konuda kimseye göz yumulmuyordu. Tayin edilen yerde belirli sayıda Ermeni erkeklerin toplanması üzerine, hepsi kılıçtan geçiriliyordu... Genelde bu uygulama küçük şehir ve yerleşim birimlerinde yapılmaktaydı. Daha büyük idari merkezlerde ise Kostantinopol'den alınan talimatı bu denli kolay, rahatça yerine getirmek her zaman mümkün olmayabilirdi. Bu nedenle Ermeni ileri gelenler sokak ortasında veya kendi evlerinde

öldürülmekteydi. Aynı uygulamanın iç kesimdeki vilayetlerde yapıldığı durumlarda, Ermeni erkekler zabıta gözetiminde başka şehirlere sevk ediliyordu. Birkaç saat geçmeden muhafızlar geri donuyordu, tabii yanlarında esirleri olmadan. Deniz kıyısındaki şehirlerde ise Ermeni erkekler, sandallarla başka limana gönderilmekteydi. Ancak, sandallar, her ne hikmetse boş olarak, çabucak geri dönüyordu.

Yol inşasında çalıştırılmak için askere alınan Ermenilerin isyanını önlemek amacıyla, onları 300-500 kişilik gruplara ayırmakta ve her grubu diğerinden birkaç kilometre mesafede tutmaktaydılar. “Ermeni isyanını bastırmakla” görevli Türk ordusuna ait düzenli birlikler kazma, kürek ve küsküyle çalışmakta olan bu gruplara ansızın saldırmakta, göz açmalarına fırsat vermeden, hepsini kurşunlamaktaydılar. Her hangi biri kaçacak olursa, Türk süvariler derhal peşine düşüp ya kılıç darbeleri ya da ateş ederek işini bitiriyordu.

Ermeni erkek nüfusunun yarısını böylece tasfiye eden Türk hükümeti bu kadarla yatinmedi. Zira Osmanlı İmparatorluğu için yaşlılar, kadın ve çocuklar da tehdit oluşturmaktaydı, Ermeniler Türkiye’de son ferdine varıncaya dek imha edilmeliydi. Ancak bu yapılırken, Washington’daki Türk sefiri ile Alman gazetelerine, bundan önce olduğu gibi bundan sonra da: “Sadece elerinin kanı henüz kurumadan suç üstü yakalanan isyancılar ya da Türk hükümetine ihanet eden hainler katledilmektedir, kadın ve çocuklara dokunulmamıştır” diyebilme imkanı da sağlanmalıydı, ama nasıl? Talat Bey yeni bir eylem planı hazırlamak suretiyle, buna çare bulmakta gecikmedi...

Mayıs ayından Ekim'e kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda, korkunç katliamlara dahi taş çıkartacak, şeytani bir plan yürürlüğe konuldu. Küçük Asya vilayetlerine, Ermeni ahalinin Mezopotamya’ya sürülmesine ilişkin emirler gönderildi. Bu emirler kesin ve kapsamlıydı. En ufak yerleşim birimi dahi göz ardı edilmemişti. Tellalar, tayin yerini belirtmeksizin, tüm Ermenilerin falanca saatte sevk yatağına hazır olmalarını yüksek sesle duyurmaktaydı. Hastalara, yaşlılara hatta hamile kadınlara bile müsamaha gösterilmiyordu. Sadece zengin tüccarlar, güzel kadın ve kızlar, İslamı kabul etmek suretiyle, herkesi bekleyen bu akıbetten

kaçınabilirdi, bu yola baş vuranların sayısı çok sınırlı kalmış olup, bunu Ermenilerin şeref defterine kaydedebiliriz. Yola koyulacaklara, hazırlanmaları için, iki gün ile altı saatlik bir süre tanınmaktaydı. Yanlarına her hangi bir eşya, evcil hayvan, hatta fazladan üstbaş almaları yasaktı. Sadece herkesin taşıyabileceği kadar yiyecek ve yatacak almalarına izin veriliyordu. Ve onlar üç ile altı hafta boyunca yayan yol alarak, kızgın güneş altında kavrulan çölleri, karlı dağ geçitlerini aşmak durumunda kaldılar.

Tehciri için henüz emir çıkmamış Hıristiyan köylerinden geçerken, köy sakinlerinden yiyecek veya her hangi bir şekilde yardım almalarına izin verilmiyordu. Hastalar, yaşlılar ve çocuklar bir daha kalkmamak üzere yol kenarına yıkılıp, kalmaktaydı. Sancıları tutan hamile kadınları ise doğum anına kadar süngü tehdidi ve kırbaç darbeleriyle ilerlemeye mecbur ediyor, sonrasında kanamadan ölsün diye tek başına yolda bırakıyorlardı. Az çok güzel kızları haremlerine almaktaydılar... İntihara cesaret edebilenler hayatına son veriyordu. Çılgına dönmüş anneler, çehennem azabından kurtulmaları için çocuklarını nehre atıyordu. Yüz binlerce kadın ve çocuk açlık, susuzluk, takatsizlik nedeni ve utancında ölmekteydi.

Yola çıktıklarında sevkolanların sayıları günbegün, yolun sonlarına doğru her gün, her saat başı azalmaktaydı. Bu mazlumların en çok arzuladıkları şey ölümdü, sonu bir türlü gelmek bilmeyen yol en zinde olanları bile dermansız bırakmış, umutlar ise tamamen sönmüştü. Yoldan sapmaya yeltenenler, hiç bir ayırım gözetmeksizin, anında kılıçtan geçiriliyor, ya da olduğu yerde kurşunlanıyordu...

İşte, Küçük Asya'da "Ermeni ihtilalinin" kökünün kurutulması, bu yöntemlerle sürdürülmekteydi. Bu satırları henüz yazmıştım ki, yıllardır tanıdığım bir İngiliz bayan ziyaretime geldi. Kendisi Adana'dan bir ay önce dönmüştü. Anlattıkları başkaları tarafından da doğrulanmaktadır. Tanıdığım bu İngiliz bayan bakın neler anlattı: "Ermenilerin zorunlu tehciri sürüyor. Bu bedbahtlar Adana üzerinden ölüm yoluyla iç vilayetlerden Bağdat demiryolu güzergahına sürülmektedir. Demiryolunun olduğu yerde, bundan faydalanarak, imha işini hızlandırmaktalar. Demiryolu henüz döşenmemiş üçra vilayetlerden yapılan

olağan sevkياتın seyri, vicdansız cellatlara pek öyle hızlı gelmiyor. Ah...keşke onları, Abdülhamid'in yaptığı gibi, öldürmüş olsalardı. Ben Adana tren istasyonunda, çocuklarını vagonun penceresinden aşağı sarkıtarak, yaşlı gözlerle onlara bir yudum su vermemiz için yalvaran Ermeni anaları kendi gözlerimle gördüm. Ekmek istemeyi çoktan unutmuş, sadece ve sadece su istiyorlardı. İstasyonda çeşme vardı, içecek su vermek için diz çöküp, Türk jandarmaya yalvarıyordum ki, tren kalktı. O bedbahtların yürekleri dağlayan feryadı hala kulaklarımda. Maalesef bu istisnai bir vaka değil. Aynı şey her gün tekrarlanmakta. Vikont Bryce kurbanların sayısını 800 bin olarak belirlemişti. Şimdi artık bir milyona ulaşmıştır. İnsanın vahşi havana bile bu tür ölümü reva görebileceğini tasavvur etmek mümkün müdür?"

Washington'daki Türk sefiri ise bütün bunların bir hayal ürünü olduğunu, Türklerin kadın ve çocukları asla öldürmediklerini açıklamaktadır.

Amerikan Komitesinin Ermeni katliamlarına ilişkin raporunu değerlendiren Türkiye'nin New York konsolosu Celal Münif Bey: "Her ne kadar bu olaylar üzücü de olsa, biz diyoruz ki, bunların sorumluları Ermenilerdir" açıklamasında bulunmuştur. Cemal Münif Bey ardından da Ermenilerin ihtilale kalkıştıklarını, Türk askerlerinin onları ülkedeki meşru hükümete karşı gelmeleri durumunda, ellerinin kanı henüz kurumadan yakalayınca, öldürdüklerini anlatmış.

İşte Türkiye'deki Ermeni katliamına ilişkin olarak devamlı verilen izhat. Biz ise bunu daha 1895-96'da, 1909 da duymuştuk. 1915'te yine duymaktayız. Fakat izahatın doğruluğunu kanıtlayan bir gerekçe gösterecek bir de hala çıkmış değil. Ayrıca bu açıklamaların her hangi bir dayanağı olmadığı açıkça ortada, dolayısıyla hiç bir şekilde dikkate alınamaz...

Eğer son kıyım ve tehcir sırasında Ermeniler, 1909'da Adana'da olduğu gibi, bazı durumlarda ev ve ailelerini korumak için silaha baş vurmuşsa, bu Osmanlı hükümetinin kendilerini kandırdığı ve imha edilmelerine ilişkin karar aldığı kanaatine varmalarından

dolayıdır. Bununla beraber, İstanbul hükümeti, Adana'daki gibi, kendilerini yobaz Müslümanlardan koruyacağına ve himayesi altına alacağına dair yeni vaatlerde bulunduğunda, onlar yeniden bu vaatlere inanmaya hazırды. Ve her seferinde onları aldatmaktaydılar, unutulmaması gereken bir nokta da benim bu sözleri, görgü tanıklarının ifadelerine dayanarak söylemiş olmam. Ayrıca Ermeniler vaatlere kanıp, silahlarını bırakır bırakmaz, Osmanlı hükümet temsilcileri verdikleri sözü çiğneyip, onları öldürüyorlardı.

...Böylece, eş zamanlı olarak, tüm Türkiye sathında Ermenilerin kıyım ve tehcirinin, Kostantinopol'den verilen talimatlar doğrultusunda planlı bir şekilde uygulandığını, tüm sorumluluğun da Osmanlı Türk hükümet yetkililerine ait olduğunu belirtebiliriz. Nisan 1915'ten Kasım ayına kadar kesintisiz uygulanan Ermeni kıyım ve tehcirinin, birisi tarafından en ince teferruatına kadar düşünülmüş bir program dahilinde ve belirli maksatlarla birinin emriyle gerçekleştirildiği açıktır. Acaba bu program kimin zihnine doğdu? Yürürlüğe koyma emrini kim verdi? Hangi maksatla?

Program fikri hiç de yeni olmasa gerek. Biraz önce belirttiğimiz üzere, samimiyetlerine inanmak ve Meşrutiyet ilanının ülkeye tam anlamıyla meşruti idare getireceğini sanmakla, Ermenilerin Jön Türklerde sadece nefret ve kuşku uyandırmıştı. Adana katliamı Ermenileri imha etmenin ilk provasıydı, bunu da iktidarı Abdülhamid'den gaspederken onun uygulamalarını miras kabul edenler yaptı. Ben akılları, fikirleri fazlaca yerinde olan Jön Türklerini "Ermeni Meselesinden kurtulmanın yolu Ermenileri bertaraf etmekten geçer" ifadesini inanarak, sürekli tekrarladıklarını defalarca daha o zamanlar duymuştum. Adana'da başlatılan Ermeni katliamını nihayi sona erdirme fikri, altı yıl boyunca siyasetin yönünü belirleyen unsur oldu. Ardından bu fikri yürürlüğe koyma fırsatı doğdu. Jön Türkler bu fırsatı derhal tereddütsüz değerlendirdiler.

İtilaf güçleri Çanakkale'yi kuşatma altına alınca, Kostantinopol'de herkes, çoktan verilmiş olan, ancak Bab-ı Ali ile Harbiye Nezareti kalem müdürlüklerinde bir süre alıkonan Ermeni ulusunun ölüm fermanını infaz etmenin zamanı geldiğini anlamıştı. Alman sefaretinin

durumu bilmediğini, Talat Bey'in ise Bay Wangenheime rapor etmeden emirler verebileceği ihtimal dahilinde olabilir mi? Kostantinopol'deki resmi temsilcileri programa ilişkin rapor sunmayı ihmal etmiş olsalar dahi, Berlin'deki Alman hükümeti Türk programından nasıl haberdar olmaz, bu mümkün mü?

Türk Sultanının tebaası olan bir buçuk milyon masum Hıristiyanın katliamı, önceden planlanmış olup, Kostantinopol'ün talimatı gerçekleştirilmiştir. Kostantinopol'de Ermenilerin katil ve tehcirine ilişkin emrin çıkmasını, kendi hükümetinin desteğini alması durumunda, tek bir kelimeyle engelleyecek kişi Alman sefiriydi. Katliamın ilk haftalarında Sefirin durumu henüz kavrayamadığına ihtimal dahi versek, Yakınçağ tarihini en kara sayfası olan bu olayları Almanya'nın nüfuzunu devreye sokmak suretiyle, henüz iş işten geçmeden durdurmak, onun manevi borcuydu.

Katliamlar öncesinde Almanya'nın Ermenilere destek olmayı reddetmesi, acaba bu devleti, silah kullanmak, aç ve susuz bırakmak, şiddete maruz bırakmak, vahşetin hedefi haline getirmek suretiyle bir milyon insana karşı işlenen cürüm ve cinayetlerin suç ortağı yapmaz mı?

Türkiye'nin Asya kesimindeki büyük şehirlerden birinde, şahsen tanıdığım Amerikalı bir misyoner, Alman subayının Türk topçu bataryalarını sivil Ermeni ahaliye bizzat yönelttiğini kendi gözleriyle görmüş. Alman konsoloslar en az iki ayrı yerde daha Ermenilerin katil ve tehcirini hedefleyen Türk politikasını desteklemiştir...